

ایٹل و امارت بیان

مؤلف:

منصور احمدی

سرشناسه	: احمدی، منصور، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: ایل و امارت بابان/منصور احمدی.
مشخصات نشر	: سنندج: آراس، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۲-۰۴-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: بابان (خاندان)
موضوع	: بابان (خاندان) -- تاریخ
موضوع	: کردستان -- تاریخ
موضوع	: کردستان (عراق) -- تاریخ
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ب ۲۲ / ۴۱۹ CS
رده بندی دیویی	: ۹۲۹/۲-۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۶۵۰۱۴

انتشارات آراس

ایل و امارت بابان

مؤلف: منصور احمدی

ویراستار: زاهد ویسی

ناشر: آراس

طراح جلد: شعیب مکتب‌داری

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۲-۰۴-۳

مرکز بخش:

سنندج پاساژ عزتی انتشارات آراس

تلفن: ۰۸۷-۳۳۱۲۸۳۴۱

ایمیل: arasbooks73@gmail.com

ایمیل: arasku.blogfa.com

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
مقدمه.....	۹
الف. پرسش‌های اصلی تحقیق.....	۱۰
ب. پرسش‌های فرعی.....	۱۱
مدخل: جامعه ایللی از نظر مورخان ایرانی.....	۱۵
فصل اول: معرفی مهم‌ترین منابع و مآخذ.....	۲۱
۱- شرفنامه.....	۲۱
۲- زبده‌التواریخ:.....	۲۳
۳- لب‌التواریخ یا تاریخ اردلان:.....	۲۴
۴- تحفه‌ی ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان:.....	۲۵
۵- حدیقه‌ی ناصری و مرآت‌الظفر:.....	۲۶
۶- تاریخ‌الاکراد:.....	۲۷
۷- سیر‌الاکراد (در تاریخ و جغرافیای کردستان):.....	۲۹
۸- تاریخ کرد و کردستان مردوخ:.....	۳۱
ب. سفرنامه.....	۳۱
۱- سفرنامه‌ی کلودیوس ریچ انگلیسی:.....	۳۱
ج. تحقیقات جدید.....	۳۳
۱- خاندان کُرد اردلان در تلاقی امپراتوری‌های ایران و عثمانی.....	۳۳
۲- جامعه‌شناسی مردم کُرد (آغا، شیخ و دولت) ساختارهای اجتماعی و سیاسی کردستان.....	۳۴
۳- زبده‌ی تاریخ کرد و کردستان محمد امین زکی بیگ.....	۳۵
دیگر منابع مهم درباره ایلات کرد.....	۳۷
الف - مآثر السلطانیه.....	۳۸
ب - رساله سرحدیه.....	۳۸
تعریف مفاهیم.....	۳۹
۱- ایل:.....	۳۹

۲- امارت:	۴۱
فصل دوم: ایل بابان	۴۳
الف. پراکندگی جغرافیایی ایل بابان	۴۳
ب: تبارشناسی و زبان بابان‌ها	۴۹
پ. عنوان «بهبه» یا «بابان»	۵۱
ج. تشکیل امارت توسط ایل بابان	۵۴
د. وضعیت شهرزور قبل از تشکیل امارت بابان	۵۸
ر. «پاشا» لقب امیران بابان	۶۱
ح. ساختارهای داخلی و اجتماعی امارت بابان	۶۳
خ. تأثیرات اجتماعی امارت‌های کُرد به‌ویژه امارت بابان در تاریخ کُردستان	۶۶
فصل سوم: ایل و امارت بابان در عصر صفویه	۷۱
معاهده‌ی زهاب یا قصر شیرین در سال ۱۰۴۹ هـ. ق.	۷۸
نتایج و پیامدهای معاهده‌ی زهاب	۸۲
فصل چهارم: ایل و امارت بابان در دوره‌ی افشاریه و زندیه (۱۱۳۵ هـ. ق - ۱۲۰۵ هـ. ق)	۹۳
فصل پنجم: ایل و امارت بابان در دوره‌ی قاجاریه تا سال ۱۲۶۵ هـ. ق	۱۱۹
بروز اختلاف میان پاشالیک بغداد و امارت بابان	۱۳۱
زمینه‌های انعقاد عهده‌نامه‌ی ارزنه‌الروم	۱۳۵
نتیجه‌گیری	۱۵۳
کتابنامه	۱۵۵
منابع اصلی تحقیق	۱۵۵
مآخذ و تحقیقات جدید	۱۵۷
منابع لاتین	۱۶۲
انگلیسی	۱۶۲
فرانسوی	۱۶۲
نمایه‌ی کلی	۱۶۳

پیشگفتار

ایل بابان با تشکیل «امارت بابان» نقش مهمی را در تحولات بین ایران و عثمانی از آغاز حکومت صفویه (به ویژه بعد از معاهده ذهاب در سال ۱۰۴۹ ه. ق) تا آغاز حکومت ناصرالدین شاه ایفا کرد. ایل و امارت بابان در بیشتر معاهدات بین ایران و عثمانی، یکی از موضوعات مورد اختلاف طرفین بود و در وقوع این تحولات نقش خاصی را بر عهده داشت. ایل بابان علاوه بر این، در تحولات داخلی والی‌نشین اردلان در دوره‌های افشاریه و زندیه نقش فعالی را بر عهده داشت و توانست حکومت این والی‌نشین را برای مدتی هرچند کوتاه به دست بگیرد. بررسی نقش سیاسی - اجتماعی ایل بابان در تاریخ جدید ایران با تکیه بر منابع تاریخ‌نگاری محلی کردستان مسئله اصلی این پژوهش می‌باشد. حمایت این امارت‌ها و به ویژه امارت بابان باعث رشد و گسترش تاریخ‌نگاری محلی و پدید آمدن تاریخ‌نگاری محلی کردستان شد که به عنوان یکی تأثیرات اجتماعی این امارت در نظر گرفته می‌شود.

ایلات کُرد از دوره‌ی صفویه به تدریج نقش محسوس‌تری را در تحولات مناطق هم‌مرز با امپراتوری عثمانی ایفا می‌کردند. تعدادی از این ایلات با تشکیل امارت‌های کوچک محلی و تعدادی

نیز با تشکیل نیروهای نظامی هر چه بیشتر در تحولات مرزی بین صفویه و امپراتوری عثمانی دخیل بودند. تعداد این امارت‌ها بنا بر نوشته مورخان دوره‌ی صفویه به ویژه شرفخان بدلیسی، به ۳۱ امارت می‌رسید. یکی از این امارت‌ها «امارت بابان» بود که در منطقه شهرزور با مرکزیت «قلعه چوالان» به وسیله ایل بابان، که از مدت‌ها قبل در این منطقه ساکن بودند، تشکیل شد و توانست در برابر قدرت‌های آن زمان موجودیت خود را حفظ کند.

ایل بابان در دوره‌ی صفویه تا انعقاد «معاهده‌ی قصرشیرین» در سال ۱۰۴۹ ه. ق. تحت سیطره‌ی حکومت صفویه بود. لیکن بعد از «عهدنامه‌ی سرپل ذهاب» ایل بابان از سیطره‌ی حکومت صفویه بیرون آمد و زیر نظر پاشالیک بغداد، اداره می‌شد که خود وابسته به باب عالی بود. هر یک از این امارت‌های گُرد نقش سیاسی خاصی را در مناطق مرزی ایفا می‌کردند. ایل بابان در طول تاریخ جدید ایران (از صفویه تا انقلاب مشروطه) سعی می‌کرد، در مواقعی که اختلافات بین امپراتوری‌ها بوجود می‌آمد به امارت‌ها و والی‌نشین‌های دیگر و به‌ویژه والی‌نشین اردلان، که زیر نظر حکومت‌های ایرانی اداره می‌شد، حمله کند و حتی در برخی مواقع قسمت‌هایی از قلمرو والی‌نشین اردلان را تصرف می‌کرد. با سقوط حکومت صفویه در سال ۱۱۳۵ ه. ق، پاشایان بابان در قلمرو والی‌نشین اردلان نفوذ کرده و با توجه به وضعیتی که برای ایالات به وجود آمده بود، توانستند نزدیک به ۴۰ سال حکومت این ایالت (اردلان) را به دست بگیرند. این ایل در دوره‌های بعد (دوره

افشاریه و زندیه) غیر از دوره کوتاه مدت حکومت نادر شاه، توانستند از ضعف حاکمان افشاریه و زندیه و همچنین والیان اردلان استفاده کند و مجدداً به والی نشین اردلان حمله کنند. دوره حکومت آنها در والی نشین اردلان به «میان دوره‌ی بابانی» تعبیر شده است. با قدرت گیری نادر، عثمانی‌ها و به تبع آن ایل بابان از قلمرو والی نشین اردلان اخراج شدند. نادر با اخراج عثمانی‌ها و ایل بابان مجدداً حکومت این والی نشین را به خاندان اردلان سپرد. وقایع نگاران اردلانی این حملات ایل بابان را همواره به شیوه خاصی در نوشته‌های خود منعکس کرده‌اند. حتی برخی از وقایع نگاران اردلانی مثل مستوره کردستانی در نوشته‌های خود بابان‌ها را دزد و راهزن معرفی می‌کنند.

از سوی دیگر این امارت‌ها یا حکومت‌های محلی مشوقی بودند برای تاریخ نگاران محلی که شروع به نوشتن تاریخ این امارت‌ها کرده بودند. در برخی از این امارت‌ها تاریخ نگاری مربوط به آن امارت نوشته شد. امارت بابان هم از این قاعده مستثنی نبود. ایل بابان همچنین با مهاجرت دادن قبایل و ایلات مختلف (به ویژه طوایف جاف) به داخل قلمرو والی نشین اردلان، که باعث بوجود آمدن اوضاع نابسامان سیاسی - اقتصادی شده بود، نقش اجتماعی خاصی را ایفا می‌کرد.